

Кривични поступак

Начела кривичног поступка

Начела одређују систем. Систем кривичног поступка је одређен начелима која се не смеју кршити, нити се може судити мимо ових начела. Начела кривичног поступка су:

— **Претпоставка невиности** — подразумева да се нико не може сматрати кривим за неко кривично дело, док то не буде утврђено *правоснажном* одлуком суда. У свакодневном животу редовно се крши када се појединци, за које постоји само *основана сумња* да су починили неко кривично дело и против којих се води истрага или суђење (главни претрес), јавно жигошу као „криминалци“, „убице“, „злочинци“. Иако у хришћанској традицији постоји супротна претпоставка кривице кроз учење о „прародитељском греху“ током векова је постало јасно да друштво може опстати само ако се поштује принцип законитости, односно ако се човек сматра невиним увек, осим у случају када је доказано да је крив у ваљаном законитом судском поступку. Ова идеја, иако је постојала још у античкој Грчкој, прве своје потврде је доживела у Великој повељи слобода енглеског краља Јована без Земље 1215, где је речено да „... нико неће бити прогнан, или стављен ван закона, нити ће против њега било шта бити предузето, сем на основу законите пресуде њему равних..“ Своје облиције овај принцип је добио у члану 9. Декларације о правима човека и грађанина 1789.

Кривични поступак је скуп правила која обезбеђују да: 1) нико невин не буде осуђен; 2) да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које предвиђа кривични закон; 3) да се то учини на основу законито спроведеног поступка.

Претпоставка невиности такође значи и да **1.** судије морају током поступка да буду непристрасне и неодређене, лишене предрасуда и предрубеђања; **2.** Нико не сме да буде стављен у положај да доказује своју невиност; **3.** У случају сумње пресуда мора бити у корист оптуженог, према старој идеји да је боље да *сво кривих буде на слободи, него један невин у зајвору*.

— **Право на слободу од тортуре** — Тортура је сваки акт којим се наноси јак бол или патња, физичка или ментална, неком лицу да би се од њега или неког трећег добиле информације, или признање, или као казна за нешто што је он или неко трећи урадио или се сумња да је урадио, или да се застраши или принуди на нешто.

— **Право на одбрану** — сваком лицу се мора омогућити да се брани и да побија аргументе које оптужба износи против њега. Ово право истовремено подразумева и да

лице против којег је оптужба подигнута може, али не мора, да се брани тј. да може да се брани ћутањем.

— **Обавештавање о делу за које се окривљени сумњичи** — свако мора одмах, на језику који разуме да буде обавештен о разлозима хапшења и својим правима у том случају.

— **Право на правично и фер суђење** — ово право подразумева низ начела и права кривичног поступка као што су *зборности суђења*, тј. право да о судбини човека не одлучује само један човек већ више људи њему равних; *јавности суђења*, или право да ток поступка не буде скриван од очију јавности осим у изузетним случајевима када то захтевају државни или интереси лица која на неки начин учествују у поступку и то захтевају; *нејосредности суђења*, или право да се докази против, и у прилог оптуженог, непосредно изведу и преиспитају на суђењу како би се и оптужби и одбрани дала могућност да се о доказима расправаља; *право на случајној судији*, односно да се не сме унапред знати ко ће који случај судити и низ других.

— ***Ne bis in idem*** (не двапут у истој ствари) — је право које јемчи да не сме двапут да се покрене кривични поступак за исто дело против истог осумњиченог.

— **Право на употребу сопственог језика** — у начелу суд употребљава језик који је у службеној употреби у суду, али сваки окривљени и осумњичени мора имати право да на свом језику комуницира са судом или преко тумача. **Уколико суд не упозори окривљеног Албанца да у поступку има право да се користи својим језиком и писмом, суд је учинио битну повреду доредаба кривичног поступка. (Реш. Окружног суда у Београду Кж.бр.112/2002).**

— **Право на накнаду штете у случају неоправдане осуде** — као и у случају неоснованог притварања или дужег задржавања у установи односно затвору, припада сваком лицу које је то доживело.

— **Право на жалбу** — свако лице које је осуђено у првостепеном поступку мора имати право да се пресуда којом се оно осуђује преиспита од стране вишег суда.

— **Забрана *reformatio in peius*** — уколико је правни лек изјављен у корист оптуженог, одлука по њему не сме да буде на штету окривљеног односно осуђеног лица. У супротном ова лица би се демотивисала да се жале, и тиме би се обесмислио правни лек као институт.

Ова најважнија јемства су истовремено и скуп вредности које су своје место нашле у нашем новом Законику о кривичном поступку — једином законика у нашем праву.

Субјекти кривичног поступка

Суд је државни орган, Судови морају бити независни и непристрасни у односу на стране које се појављују пред судом. Одувек важи претпоставка *ne procedat index ex officio*, што значи да суд не сме да поступа сам, већ само по захтеву овлашћеног тужиоца. Поред професионалних, постоје и судије лаици тј. поротници, који обезбеђују зборно суђење и јемче фер поступак.

Државни тужилац је државни орган који гони лица за које постоји **основана сумња** да су учинили кривично дело и има још низ надлежности од којих је најважније старање о законитости државног система. Лице које је **оштећено** било којим кривичним делом може преузети кривично гоњење осумњиченог или окривљеног и ако државни тужилац одустане од кривичног гоњења. **Приватни тужилац** може у року од 3 месеца од дана када је сазнао за кривично дело и учиниоца да поднесе приватну кривичну тужбу (на пример, за клевету).

Бранилац брани окривљеног пред судом. Данашња реч „адвокат“ долази од латинске *ad vocatus* — говорити заједно са странком. Адвоката ангажује сам окривљени тако што му даје своје пуномоћје за заступање. Бранилац је овлашћен да у корист окривљеног предузима све радње које може предузети окривљени, и та права постоје док важи браниочево пуномоћје, тј. док бранилац не буде разрешен. Законик о кривичном поступку регулише и случајеве када је одбрана **обавезна** и када је **суд обавезан да додели браниоца по службеној дужности** као што су случајеви ако је окривљен нем, глув, или неспособан да се сам успешно брани, или ако се поступак води због кривичног дела за које се може изрећи казна затвора преко десет год-

Детаљ са
Микеланђеловог
Страшног суда,
Сикстинска капела,
Ватикан (1531–1541)

ина или тежа казна. Ако се одреди притвор, окривљени **мора** имати браниоца чим суд донесе решење о притвору, а ако се суди у одсуству, чим суд донесе решење о суђењу у одсуству. Малолетник мора имати браниоца од почетка припремног поступка. Постављени бранилац може само у оправданим случајевима да буде разрешен. Бранилац има право на поверљив разговор са осумњиченим који је лишен слободе и пре него што је осумњичени саслушан, као и са окривљеним који се налази у притвору. Притворени окривљени има право на кореспонденцију са браниоцем. **Погрешно поступају осумњичени који приликом хапшења подлегну „наговарању“, и притиску полиције, да исказ дају у присуству браниоца по службеној дужности. Свако има право на свог браниоца.**

Радње доказивања

Свако кривично дело мора да се докаже. Да би се то учинило приступа се радњама доказивања. То су радње које се предузимају како би се обезбедили докази неопходни за вођење кривичног поступка. Чињенице до којих се дође кроз радње доказивања називају се **докази**. **Претресање стана и лица** може да нареди само суд, својом писменом наредбом. Женско лице може да буде претресено само од женског лица. Полиција може, у неким случајевима и без наредбе суда ући у туђи стан или просторије. Привремено ће се одузети предмети који могу да служе као доказ пред судом. **Окривљени** ће се саслушати али ће му се пре тога саопштити за шта се терети. Мора да му се да прилика да се изјасни о свим наводима против њега и да изнесе чињенице у своју одбрану. Против окривљеног не сме да се употребљава сила, претња, обмана, обећање, изнуда, изнуривање или друга слична средства. Он има права да ништа не изјави, и нема обавезу да говори истину. Окривљени мора бити саслушан преко тумача ако не зна језик који је у употреби на месту саслушања, и мора бити упозорен на то.

Као **сведоци** позивају се лица за која је вероватно да ће моћи да дају обавештења о кривичном делу и учиниоцу и о другим важним околностима. Потпуно су ослобођени сведочења брачни или ванбрачни друг, и сродници окривљеног. Сведок није дужан да одговара на питања ако је вероватно да би тиме изложио себе, или себи блиска лица, кривичном гоњењу, срамоти или материјалној штети.

Ако је неопходно, суд може лично да опажа поједине чињенице. Тако истражни судија може да врши **увиђај** пре, и у току, истраге, али увиђај могу да врше и други органи као што је полиција, ако истражни судија није у могућности да одмах изађе на лице места. **Реконструкцијом догађаја** се стиче увид у околности које су претходиле

кривичном делу и самом току извршења. Уколико се догоди да одлука суда зависи од питања о којима суд не зна ништа (нпр, само стручњак саобраћајне струке може да каже колико је брзо возач возио када је ударио у објект и повредио више особа) врши се вештачење. Вештачење је, дакле, испитивање ствари које суд не познаје, од стране стручњака ванправних струка. Вештачити могу појединци или установе, а сви су дужни да дају своје стручно мишљење у року који им суд да. Ако то не учине могу новчано да буду кажњени.

Мере за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка

Сви морају да се одазову позиву суда. Уколико позив који упућује суд не уроди плодом, лице може бити приведено ако је на то у позиву било упозорено. Оно се онда **доводи јер то наређује судија** наредбом, а уколико је после боравка у притвору пуштен на слободу до завршетка поступка може му се **забрани** **напуштање боравишта**. Уз то може да му се забрани и посећивање одређених места, или састајање са одређеним лицима, или му се наредити да се повремено јавља одређеном државном органу, или му привремено одузети путну исправу или возачку дозволу. Уколико се нема поврења да ће окривљени бити доступан суду суд може прихватити **јемство** у извесној суми новца, хартија од вредности или драгоцености или других покретних или непокретних ствари. Ако окривљени касније побегне решењем ће се одредити да та вредност припадне правосудном буџету.

Најтежа мера је **притвор** када се окривљени лишава слободе и држи затвореним док престану разлози за то или док не буде упућен на издржавање казне. Са притвореним особама мора се поступати тако да се не вређа њихова личност и достојанство. Никаква принуда, изузев оне која се односи на спречавање бекства или подстицања других да чине кривична дела не сме да се предузме. Притвореници имају право да носе своја одећа и право на непрекидни одмор у трајању од осам часова. **Притвореници су још увек невини људи.** За њих само постоји основана сумња да су нешто учинили и никако се не смеју третирати као да су већ осуђени.

Ток поступка

Свако ко сазна да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности, дужан је да га пријави. Пријава (кривична пријава) се може поднети државном тужиоцу или органима унутрашњих послова. Органи унутрашњих послова

могу лице лишити слободе и спровести истражном судији ако постоји неки од разлога за притвор, и то у року краћем од 8 сати. У супротном ово кашњење мора истражном судији посебно да образложи. Само изузетно лице може да се задржи до 48 сати ради прикупљања обавештења, али уз доношење решења о задржавању и уз обезбеђивање браниоца ако је лице задржано у својству осумњиченог. Истражни судија је дужан да лицу које је лишено слободе омогући да контактира браниоца и тек ако не обезбеди браниоца у року од 24 часа или изјави да не жели браниоца може да се саслуша (осим ако је обавезна одбрана када му се бранилац поставља по службеној дужности).

Истрага

Истрага се покреће против одређеног лица када постоји основана сумња да је учинио кривично дело. **Истрага се покреће у циљу прикупљања доказа који ће омогућити подизање оптужнице.** Током истраге саслушавају се окривљени и сведоци, а истражи могу да присуствују бранилац окривљеног, оштећени и његов пуномоћник, као и државни тужилац. Они могу да стављају предлоге истражном судији за поједине истражне радње које ваља предузети у циљу испитивања ствари. После истраге на сцену ступа **оптужница** која се доставља окривљеном и његовом браниоцу.

Главни претрес

Главни претрес је фаза кривичног поступка где се расправља о оптужници. Судија одређује дан, час и место главног претреса. Од отварања претреса па до завршетка јавност се може у свако доба искључити ако је то потребно. То искључење се не односи на учеснике у поступку. Судија саслушава окривљеног, оштећеног, сведоке и вештаке као што и даје реч свим учесницима у поступку. У току претреса сви учесници се обраћају суду а суд онда поставља или забрањује питања, односно доноси одлуке које се тичу поступка. Суд има право да кажњава учеснике у поступку. Оптужница ће се објаснити оптуженом уколико је није схватио, а он није дужан да износи своју одбрану нити је дужан да говори истину на главном претресу. Оптуженог испитује председник већа, а по завршетку испитивања питања могу постављати и тужилац, оштећени и бранилац. **Признање окривљеног на главном претресу, ма како било пошћуно, не ослобађа суд од дужности да изводи и друге доказе. (Пресуда Савезног суда Кис. 22/95 од 14. фебруара 1996.)** Оптужница се може и проширити на кривично дело које је окривљени пре или у току главног претреса учинио. По завршетку доказног поступка председник већа даје реч странкама, оштећеном и браниоцу. Прво говори тужилац,

затим оштећени, бранилац, па оптужени. Дужина завршних речи не може да се ограничава временом. Главни претрес се завршава **пресудом**. **Пресуда се доноси на основу доказа и на основу слободног судијског уверења о делу и учиниоцу**. Пресуда се објављује у име народа. Пресудом се оптужени ослобађа или оглашава кривим. Пресуда се јавно објављује, и јавно се саопштавају разлози за њу. Њено објављивање се слуша стојећи.

Правни лекови

Редовни правни лекови — Жалбу на пресуду оптужени, његов законски заступник и тужилац, бранилац оптуженог и оштећени могу да изјаве у року од 15 дана од дана достављања преписа пресуде. Другостепени суд доноси одлуку, и та одлука је правоснажна. Другостепени суд испитује пресуду у оном делу у којем се она побија жалбом, али испитује и одређене околности по службеној дужности (нпр, да ли је суд био стварно надлежан, да ли је повређено његово право на одбрану и сл.). Другостепени суд може жалбу да одбаци као неблаговремену или недозвољену, или да је одбије као неосновану. Он може да потврди пресуду првостепеног суда или да укине ову пресуду и да упути предмет на поновно суђење, или да је преиначи у правцу у коме сматра да је то целисходно.

Ванредни правни лекови су лекови којима се може тражити од највишег суда у земљи да се поново преиспита пресуда којом је окривљени осуђен. Они су: понављање кривичног поступка, ванредно ублажавање казне, захтев за заштиту законитости, захтев за испитивање законитости правоснажне пресуде.

Остали поступци

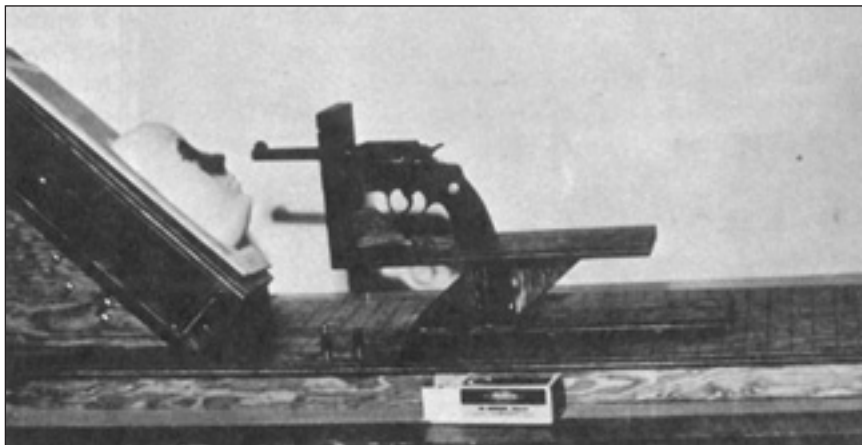
Скраћени поступак се води за кривична дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до три године. Овај поступак је аналоган редовном кривичном поступку а предлаже га тужилац. **Судска опомена** се може изрећи, и у поступку за кажњавање пре главног претреса, и у поступку за кажњавање од стране истражног судије. Она се изриче решењем које се објављује по завршетку главног претреса, и том приликом, председник већа упозорава окривљеног да се од њега очекује да ће и опомена довољно да утиче да више не врши кривична дела, и на ово решење се може жалити, и у корист, и на штету окривљеног. **Поступак према малолетницима** се примењује према лицима која су кривично дело извршила као малолетници а у време покретања поступка. Ако је дело извршило лице испод 14 година о томе се извештава орган старатељст-

ва. Малолетник може имати браниоца од почетка припремног поступка, а мора имати браниоца од тог момента ако је за то дело запрећена казна затвора. Малолетника може бранити само адвокат. Малолетницима суде посебна већа за малолетнике која се у првостепеном и другостепеном суду састоје од судије за малолетнике и двоје судија поротника.

Уколико тужилац сумња да је извршено кривично дело од стране више од два лица чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи, кажемо да се ради о **организованом криминалу**. Тада се примењује посебан поступак, чија је главна специфичност да увек суде судије професионалци и да је у њему могуће неком члану организоване групе доделити статус сведока сарадника, који се може блаже казнити, као и да су подаци са овог суђења службена тајна. Установљење овог поступка је резултат потребе борбе против организованог криминала који представља велики проблем државама у региону.

Поступак **за примену мера безбедности** ће се применити ако је окривљени учинио кривично дело у стању неурачунљивости. У том случају, државни тужилац ће поднети суду предлог да изрекне меру безбедности. Мере безбедности које се могу изрећи су обавезно психијатријско лечење учиниоца у установи и обавезно психијатријско лечење учиниоца на слободи, затим обавезно лечење алкохоличара или наркомана у установи, или на слободи. Лице се у овим случајевима увек мора вештачити. Уколико је учиниоцу наложено обавезно лечење на слободи, а он се не подвргне таквом лечењу може му се опозвати условна осуда која му се изриче уз ту меру и одредити обавезно лечење у установи.

Имовинска корист која је прибављена извршењем кривичног дела утврђује се у кривичном поступку по службеној дужности, а одмериће се по слободној оцени ако би њено утврђивање изазвало несразмерне тешкоће или знатно одуговлачење поступка. Кад се у условној осуди одреди да ће се казна која је изречена неће извршити ако осуђени не врати имовинску корист, не надокнади штету или не испуни друге обавезе, а осуђени у одређеном року није испунио те обавезе, суд који је судио у првом степену спровеће поступак за опозивање условне осуде на предлог

овлашћеног тужица или по службеној дужности. Тада може да се одреди да се казна одређена у пресуди изврши.

Поступак за пуштање на условни отпуст се покреће на молбу осуђеног која се подноси суду који је судио у првом степену. Веће тог суда одлучује о молби и прибавља извештај о владању и извршавању радних обавеза осуђеног. **Поступак за доношење одлуке о брисању осуде** се покреће по службеној дужности када орган надлежан за вођење казнене евиденције утврди да су се стекли услови за то и ако осуђени не учини ново кривично дело. Овај институт је нарочито важан због чињенице да се за многе ствари грађанима тражи потврда из казнене евиденције. У том уверењу, које се грађанима издаје на основу казнене евиденције не сме се помињати брисана осуда и брисане правне последице осуде.

Питања

❑ Ко сме да претреса Вас и ваше просторије?

- ✓ Претресати могу само овлашћена лица — полицајци или судска стјража, и то на писмено наређење суда. Уколико се, међутим, претрјосавља оружани ојјор, или друга врста насиља, наредба Вам, пре претресања, не мора бити предата. Уколико неко зове у помоћ, или уколико се хайси бејунац наредба не мора ни да постоји.

❑ Шта се дешава уколико се не одазовете на позив суда или полиције

- ✓ Позив мора да Вам се достави писмено. Уколико сје у позиву ујорзори да ће сје бити приведени, то Вам се може и десити ако се не одазовете на позив суда или полицје. Полиција, начелно, може, по закону, да позива и усмено, телефоном, или на други начин, али у том случају не могу привести никога јер нема доказа да је неко заиста и позван.

❑ Да ли је потребно доказивати кривицу некога или он мора да докаже своју невиност и зашто?

- ✓ *За свакога важи претпоставка да је невин, док се у законито сprovedеном поступку не докаже да је крив. Тужилац је онај који мора да докаже судији да је особа коју је оптужио, учинила то кривично дело. Тек уколико се докаже да је неко извршио кривично дело, може му се изрећи кривична санкција (најчешће казна).*

Литература

- Загорка Јекић, *Кривично процесно право*, Правни факултет у Београду, Београд 2002.
- Слободан Бељански, *Међународни правни стандарди у кривичном поступку*, Београдски центар за људска права, Београд 2001.
- Војин Димитријевић, Милан Пауновић са Владимиром Ђерићем, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд 1997.
- Законик о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, број: 70/01, страна: 1, од 28.12.2001. *Службени лист СРЈ*, број: 68/02, страна: 1, од 19.12.2002.